

การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

Development of Guidelines to Promote Sustainable Community-based Tourism (CBT)

ชุดา วิมุกตายน^{1*}

Chuda Wimuktayon^{1*}

¹สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยและประเมิน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹ Program in Research and Evaluation Methodology, Faculty of Education, Kasetsart University

*Corresponding author, e-mail: chuda.wimuk@gmail.com

Received November 6, 2024; Revised March 27, 2025; Accepted March 28, 2025

บทคัดย่อ

ประเทศไทยพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลัก ปัจจุบันการท่องเที่ยวแบบเดิมที่มุ่งเน้นปริมาณโดยไม่คำนึงถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ไม่ตอบโจทย์ความต้องการของคนในชุมชน สวนกระแสการท่องเที่ยวโลกที่ก้าวไปสู่การท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและยั่งยืน การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผลของความร่วมมือในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จะส่งผลให้ชุมชนมีอาชีพและมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ปราศจากการทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการก้าวไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า หากต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนก็ต้องสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิต ความสุขของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

คำสำคัญ: การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบเน้นคุณค่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

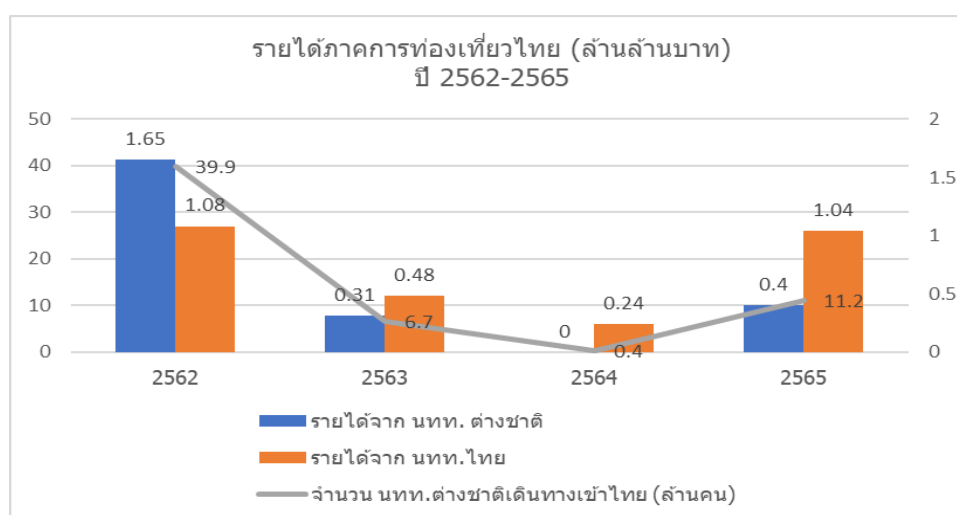
Thailand has long relied on tourism revenue. Traditional tourism, which is volume-oriented and without consideration of the degradation of existing tourism resources, has caused social problems. It is not what the community wants, and it is against the global trend that is moving towards value-oriented and sustainable tourism. A way to develop sustainable community-based tourism is need. It should be responsible to the environment and protect the natural resources. Such development in tourism management with the

community's collaboration will bring everlasting jobs and income, and the environment will not be destroyed. This kind of development will lead to true success in sustainable tourism. It is important to point out in this article that to develop sustainable tourism, a balance among the economy, resources, and environment must be established so that it can increase the quality of life and happiness of the community, tourists, and visitors.

Keywords: community-based tourism, CBT, tourism ecosystem development, tourism destination development

บทนำ

ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และมีอัตราการขยายตัวสูงที่สุดในโลก การท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาและการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว หรือจุดหมายปลายทางแห่งใหม่ ๆ อย่างมาก ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องจักรสำคัญในการขับเคลื่อนความก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ปัจจุบันมูลค่าทางธุรกิจของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีขนาดเทียบเท่าการส่งออกน้ำมัน ผลิตภัณฑ์อาหาร หรือยานยนต์ (UN Tourism, 2024) ประเทศที่กำลังพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญมาก โดยปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 มีการตั้งเป้าหมายรายได้จากภาคการท่องเที่ยวไว้สูงถึง 3.5 ล้านล้านบาท เทียบกับรายได้จากการท่องเที่ยวของปี พ.ศ. 2562 (ก่อนโควิด-19) ที่ 2.7 ล้านล้านบาท และ 1.5 ล้านล้านบาท ของปี พ.ศ. 2565 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

ภาพที่ 1 รายได้ภาคการท่องเที่ยวไทย (ล้านล้านบาท) ปี 2562-2565
(ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567)

ผลกระทบเชิงบวกของการท่องเที่ยวต่อความเป็นอยู่ที่ดีทางเศรษฐกิจของประเทศ ขึ้นอยู่กับคุณภาพและรายได้ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวไทย อาทิเช่น ชุมชนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ธรรมชาติที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากมนุษย์ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การมาของ COVID-19 ทำให้การท่องเที่ยวไทยได้โอกาสในการคิดใหม่สร้างภาพใหม่ จุดยืนใหม่ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้เบนเข็มไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้แก่ชุมชนด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม (UNDP Accelerator Lab Thailand) ซึ่งสอดคล้องกับภูมิทัศน์การท่องเที่ยวโลก ที่มีแนวโน้มก้าวไปในทิศทางของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ควบคู่ไปกับการรับผิดชอบต่อสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยในประเทศไทยมีหลายท้องถิ่นที่อยู่ภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในอีกหลายจังหวัด หลายพื้นที่ที่ยังไม่มีแนวทาง หรือยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมในเวลานี้ จึงนำมาสู่คำถามว่า ท้องถิ่นและชุมชนที่อยู่นอกพื้นที่พิเศษในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีเศรษฐกิจชุมชนที่ดีและมีความยั่งยืน โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือสนับสนุนจากภาครัฐได้หรือไม่ จะพัฒนาไปในแนวทางใด มีหน้าตาเป็นอย่างไร

ยุทธศาสตร์ และแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย

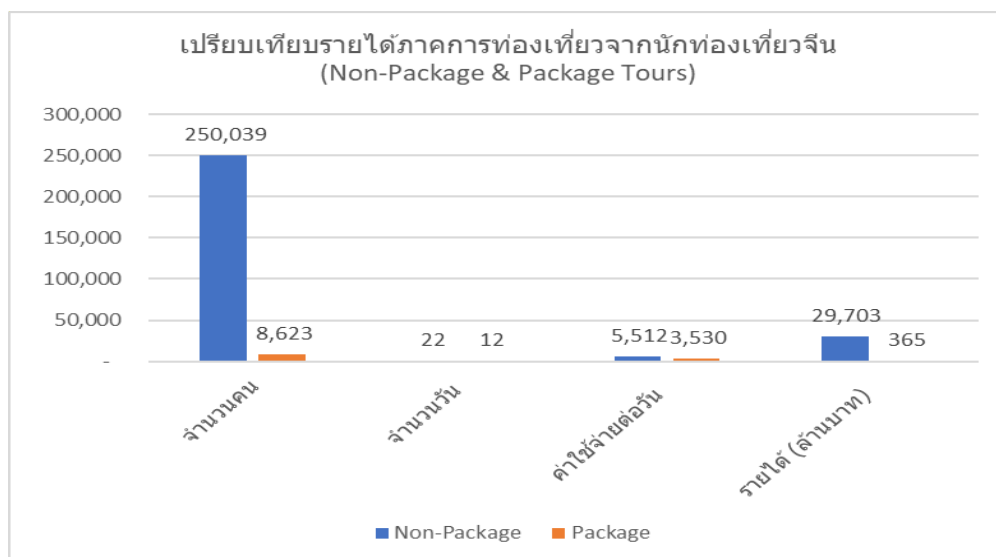
แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เกิดขึ้นมาในสมัยอดีตนายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชา ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ มีประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คือ การสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวโดยรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลก โดยมุ่งเน้นที่สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง และพัฒนาธุรกิจด้านการท่องเที่ยวมูลค่าสูง โดยยังสามารถรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทยไว้ได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์คุณค่าทางเศรษฐกิจ และความหลากหลายของการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทิศทางและแนวโน้มของตลาดยุคใหม่ ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีนี้เพียงแค่ฉายภาพการท่องเที่ยวของไทยในอุดมคติ แต่ทิศทางและแนวโน้มการท่องเที่ยวของไทยยังมีความท้าทายอยู่อีกมาก ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการพื้นที่ โครงสร้างพื้นฐานด้านการบริการที่ยังขาดแคลน และปัญหาการจัดการขยะจากการท่องเที่ยว เป็นต้น จากการประเมินโครงสร้างพื้นฐานและข้อเสนอด้านการท่องเที่ยว ดัชนีการพัฒนาด้านการเดินทางท่องเที่ยว (TTDI) ปี 2024 จัดทำโดยสภาเศรษฐกิจโลก (WEF) ผลการจัดอันดับพบว่า สหรัฐอเมริกาอยู่อันดับ 1 ประเทศไทยอยู่อันดับ 47 โดยตัวชี้วัดที่ไทยได้คะแนนต่ำสุด คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านการบริการทางการท่องเที่ยว รองลงมา คือ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนญี่ปุ่นอยู่อันดับ 3 จีนอันดับ 8 และเกาหลีใต้อันดับ 14

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว	นโยบายและเงื่อนไขที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว	โครงสร้างพื้นฐาน	ปัจจัยผลักดันอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยว	ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวเดินทาง
สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ	ความสำคัญของการท่องเที่ยวเดินทาง	การคมนาคมขนส่งทางอากาศ	ทรัพยากรธรรมชาติ	ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม
ความมั่นคง/ปลอดภัย	นโยบายการเปิดประเทศ	การขนส่งทางน้ำและทางบก	ทรัพยากรวัฒนธรรม	ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
สุขภาพและสุขอนามัย	ความสามารถในการแข่งขันด้านราคา	โครงสร้างพื้นฐานด้านบริการท่องเที่ยว	ทรัพยากรที่ไม่ใช่เพื่อการพักผ่อน	ความยั่งยืนด้านอุปสงค์

ภาพที่ 2 ดัชนีการพัฒนาด้านการเดินทางท่องเที่ยว (TTDI) ปี 2024

(ที่มา: Travel & Tourism Development Index, 2024; Insight Report, May 2024, 2567)

แผนแม่บทที่อยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ก็ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คือ ประเด็นที่ 5 ที่อ้างว่า ให้ความสำคัญกับการรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับโลก ด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ โดยการสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในสาขาที่มีศักยภาพ แต่ยังคงรักษาจุดเด่นของประเทศด้านชนบทธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย ตลอดจนให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อมไว้ได้ ซึ่งแผนแม่บทฯ ดังกล่าวก็ยังมีแผนย่อยที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค และการพัฒนาระบบนิเวศการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ภายใต้แผนแม่บทดังกล่าว ยังคงไม่เห็นภาพการท่องเที่ยวที่เน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ และการพัฒนาระบบนิเวศการท่องเที่ยวมากนัก ยังคงขาดการพัฒนาแบบบูรณาการทั้งระบบ แม้จะมีแนวทางและการพัฒนาในพื้นที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ โดย อพท. ในหลายจังหวัด แต่กระนั้นการท่องเที่ยวไทยก็ยังคงหวังรายได้จากนักท่องเที่ยว เช่น จีน อินเดีย เป็นหลัก แต่ที่น่ากังวลอย่างยิ่ง คือ กลุ่มทุนจีนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาลงทุนในระบบนิเวศของการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่มีการเตรียมพร้อมเพื่อรับนักท่องเที่ยวจีนในลักษณะแพ็คเกจทัวร์ (Package Tour) อย่างพร้อมสรรพ ทั้งระบบการขนส่ง การเดินทางจากสนามบินสู่ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่จัดตั้งขึ้นมาโดยเฉพาะ ระบบการจ่ายเงินผ่านแอปพลิเคชันของประเทศตนเอง เสริมด้วยการสนับสนุนของรัฐที่อนุญาตงดเว้นวีซ่าถาวรให้กับนักท่องเที่ยวจีน ทำให้เกิดการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวอย่างมาก และใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย แต่รายได้จากการท่องเที่ยวนั้นอาจกระจายสู่คนในท้องถิ่นเพียงเล็กน้อย จึงยังไม่อาจมองได้ว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเน้นคุณค่าที่จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวไทยแต่อย่างใด (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), (2563)).

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบรายได้ภาคการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวจีน
(Package & Non-Package Tours)
(ที่มา: ข้อมูลจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570) กำหนดให้ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืน และมีส่วนร่วม” โดยมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็ง ยืดหยุ่น ยั่งยืน และมีส่วนร่วม เพื่อมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่า บนพื้นฐานของการบูรณาการเชื่อมโยงทุกภาคส่วน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ เสริมสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย (Resilient Tourism) พัฒนาปัจจัยพื้นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง (Quality Tourism) ยกระดับประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว (Tourism Experience) และส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนของประเทศไทย โดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) โดยเป้าหมายของการพัฒนา “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” Community-based Tourism (CBT) มุ่งเน้นความอยู่ดีกินดีของชุมชน บนฐานคิดสังคมดี เศรษฐกิจชุมชนดี และสิ่งแวดล้อมดี โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (UNDP Accelerator Lab Thailand) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้ **แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand)** เพื่อพัฒนา 5 ด้าน คือ พัฒนาทุนมนุษย์ เพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น สร้างสมดุลทางการตลาด เสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่าย และความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยว และมีเครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือที่เรียกว่า CBT Thailand ซึ่งอ้างอิงมาจาก Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC) ใช้เป็นแนวทางในการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใน 6 ด้าน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพ

ชีวิตที่ดี การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นระบบและยั่งยืน การสร้างคุณภาพการบริการท่องเที่ยวและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการด้านการเข้าถึงตลาด และการทำงานร่วมกับผู้ประกอบการนำเที่ยวภายนอก

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น “ได้รับการคาดหวังให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณาภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต” สอดคล้องกับปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2549) กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวความคิดที่ประนีประนอมระหว่างกลุ่มที่นิยมการพัฒนากับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจนต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้ กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้า และมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็น และสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการท่องเที่ยวมีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงปัจจัยความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การระดับโลกอย่าง World Tourism Organization: WTO และ Pacific Asia Travel Association: PATA ได้พัฒนาแนวทางการบริการที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยยึดหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ตาม Agenda 21 ซึ่งครอบคลุมมิติต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์วัฒนธรรม การรักษาสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม เพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย โดยมีหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ จะต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างยั่งยืน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย (United Nations, 2022)

ดังนั้น การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีจุดเน้นที่ต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ในระยะเวลายาวนานจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงาน ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผนงาน การจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม และมีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนออกไปในหมู่ประชาชนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง (กรมการท่องเที่ยว, 2563)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในอดีตยังไม่มีคำจำกัดความเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นเอกฉันท์ แต่ที่แน่นอน คือ มีชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับ อพท. ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการทรัพยากรภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า สร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่คุณภาพชีวิต ความสุขของคนในชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มาเยือน โดยประเทศไทยได้มีการดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยในปีดังกล่าวการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยด้วยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

การท่องเที่ยวชุมชนเกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยมีภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ร่วมบริหารจัดการ ร่วมปฏิบัติ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน อพท. กำหนดนโยบายและแนวคิดหลักในการพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาทิ พัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้มีคุณภาพและสามารถเป็นต้นแบบการเรียนรู้ทั้งในและต่างประเทศ มีการท่องเที่ยวชุมชนโดยเพิ่มคุณค่าและมูลค่าจากทรัพยากรท้องถิ่นบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน เสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและทุกระดับ ส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุขที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของสินธุ์ สโรบล (2546) ที่เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการ ก่อตั้งขึ้นจากแนวคิดที่ว่า ผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นเป็นเจ้าของทรัพยากรของตน และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวซึ่งใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น อาทิ สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิต ที่นำมาเป็นทรัพย์สินหลักในการจัดการการท่องเที่ยว ต้องมีการเสริมสร้างขีดความสามารถภายในชุมชน ทำให้สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ และ

การประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เป้าหมายคือ การสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสำหรับพื้นที่ท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็รับประกันการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนสำหรับคนรุ่นต่อไปในอนาคต

สถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของการท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทย

ประเทศต่าง ๆ ในโลก รวมถึงประเทศไทยมีจัดการท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นฐานมานาน การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานดังกล่าว มีคนในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ย่อมเกิดปัญหาในการบริหารจัดการขึ้นไม่มากก็น้อย โดยลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีความคล้ายคลึงกัน อาทิ ปัญหานักท่องเที่ยวล้นเกินในบางที่ ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาขยะปนเปื้อนเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอยจากการท่องเที่ยว ปัญหาความยากจน ปัญหาการจ้างงานหรือแรงงานราคาถูกแต่ค่าครองชีพสูง รวมถึงปัญหาการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านการบริการ ปัญหาการขาดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาของการท่องเที่ยวที่เน้นชุมชนเป็นฐานยังเกิดขึ้นต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าการท่องเที่ยวโดยเน้นชุมชนเป็นฐานสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นได้หากมีการบริหารจัดการที่ดี

ประเทศไทยแม้จะมีความพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวมูลค่าสูง แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวยังคงเป็นกลุ่มท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) โดยเป็นผลมาจากการเติบโตของสายการบินราคาประหยัด การเปิดเสรีตลาดท่องเที่ยวในอาเซียน และปัญหาด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของไทยเอง ที่มีกลุ่มเน้นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ขาดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม โดยมักไม่ค่อยคำนึงถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว จึงทำให้ตลาดนักท่องเที่ยวหลักของไทยยังคงเป็นตลาดกลุ่มท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) อาทิ ตลาดนักท่องเที่ยวจีน มุสลิม รัสเซีย และจากประเทศอาเซียน แม้ประเทศไทยจะมีความพยายามในการพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพสูงที่สร้างรายได้มากขึ้น แต่ผลลัพธ์ยังไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง (กมลมาลย์ แจ้งล้อม, 2565)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

จากกระแสการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกำลังได้รับความนิยมทั่วโลก นำไปสู่การปรับเปลี่ยนในทุกภาคส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ประกอบการท่องเที่ยวซึ่งได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ ที่พักที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อาหารเชิงสุขภาพจากวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีความเป็นออร์แกนิก เป็นต้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงต้องสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยที่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญของเศรษฐกิจท้องถิ่น คือ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว ความพึงพอใจของชุมชน ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยว การพัฒนาคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการสร้างคุณภาพการบริการและความปลอดภัย นอกจากนี้ ยังมีเงื่อนไขของความสำเร็จ คือ คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมกำหนดและบริหารจัดการตามหลักการ “โดยชุมชน

เพื่อชุมชน” ผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำ ชุมชนมีทุนทางสังคม และได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (อัญชลี ศรีเกตุ และ ปิยะนุช เงินคล้าย, 2564)

ปัจจุบัน ผู้คนมีความต้องการสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นมากขึ้น สังเกตได้จากนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เลือกจัดการการเดินทางด้วยตนเอง ตั้งแต่การหาข้อมูลจุดหมายปลายทาง เปรียบเทียบตัวเลือกการเดินทาง การจองที่พัก และวางแผนกิจกรรม นักท่องเที่ยวหลายคนไม่ได้ต้องการเพียงแค่ท่องเที่ยวทั่วไป แต่สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทางมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวที่เน้นสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (ศุภารมย์ ประสาทแก้ว, 2565) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวสามารถทำได้หลายด้าน อาทิ การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านอาหารโดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) อาทิ การท่องเที่ยวแบบ Food Tour มีวัตถุประสงค์นำเดินชมเพื่อลิ้มลองอาหารชนิดต่าง ๆ ในสถานที่ต่าง ๆ หรือการท่องเที่ยวแบบ Cooking Vacation คือ การเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้และลงมือปฏิบัติในการทำอาหารด้วยตนเองโดยใช้วัตถุดิบท้องถิ่น (Anekphunsuk, 2017 อ้างถึงใน ศุภารมย์ ประสาทแก้ว, 2565)

กรณีศึกษาการท่องเที่ยวชุมชนที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทยและในต่างประเทศ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวคิดการพัฒนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายการพัฒนาที่ใกล้เคียงกัน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และสามารถต่อยอดแนวคิดการพัฒนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในประเทศไทยให้ประสบผลสำเร็จ ควรศึกษาจากโครงการนำร่องที่ประสบความสำเร็จมาก่อน หรือที่เคยประสบผลสำเร็จมากเกินไปจนเกิดปัญหา เพื่อกรณีศึกษาในการถอดบทเรียน

1. กรณีศึกษา ชุมชนตะเคียนเตี้ย อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี หนึ่งในชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน อพท. เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตการทำเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำสวนมะพร้าว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน อาทิ ปั่นจักรยานชมวิถีชาวสวนมะพร้าว เรียนรู้การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากมะพร้าว เช่น การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน การทำขนมทองม้วน ขนมทองพับ ที่โดดเด่นจากกะทิที่ได้จากสวนมะพร้าวในชุมชน การช้อปปิ้งอาหารพื้นบ้านดั้งเดิม เช่น แกงกะหล่ำมะพร้าว ที่หารับประทานได้ยาก พิพิธภัณฑ์บ้านร้อยเสา (ต้นเสาบ้านหนึ่งร้อยต้น) จัดแสดงของใช้ในครัวเรือนโบราณ เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว

ความสำเร็จของชุมชนเป็นผลมาจากการร่วมค้นหาตัวตน และชูจุดเด่นของชุมชนบนฐานอัตลักษณ์ของตนเอง มีคณะกรรมการบริหารจัดการที่แบ่งแยกหน้าที่ชัดเจน มีการจัดแบ่งรายได้อย่างเป็นธรรมระหว่างสมาชิก และเงินรายได้ส่วนหนึ่งจะถูกจัดสรรให้กับการพัฒนาชุมชนและกองทุนการดำเนินงานของชุมชน ตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกตัวหนึ่ง คือ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชุมชนตะเคียนเตี้ยเพิ่มขึ้นตลอด 3 ปี โดยมีสิ่งบ่งชี้ 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นโดยชุมชนมีความพึงพอใจด้านรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี การรักษาสภาพแวดล้อมและสาธารณสุขสมบัติ ด้านนักท่องเที่ยวก็มีความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการ

ท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม อัยาศัยไมตรีการต้อนรับ สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของชุมชน (อัญชลี ศรีเกตุ และ ปิยะนุช เงินคล้าย, 2564)

2. กรณีศึกษา ชุมชนริมน้ำจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จันทบุรีเป็นจังหวัดเมืองรองในภาคตะวันออก มีชุมชนริมน้ำจันทบุรีเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวของจังหวัด ชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีระยะทางยาวประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อเดินทางเข้ามาภายในชุมชนจะสอดคล้องกับความดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมอายุมากกว่า 100 ปี ตลอดแนวถนนมีบ้านเก่าสไตล์จีนชิโน-โปรตุกีส และตึกสถาปัตยกรรมแบบยุโรปผสมจีนต่างๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการติดต่อค้าขายกับต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากความดั้งเดิมของบ้านเรือน และสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ ภายในชุมชนยังมีภาพวาดบนกำแพง (Street Art) ที่ผสมผสานวัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) เข้ากับความเรียบง่ายของชุมชนแบบลงตัว นอกจากนั้นยังมีวัดแม่พระปฏิสนธินิรมล ซึ่งเป็นโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย บรรยากาศภายนอกและภายในเงียบสงบ โดยแต่เดิมมีการตัดยอดปลายสูงออกเพื่อหลีกเลี่ยงเป็นเป้าโจมตีทางอากาศในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาภายหลังได้มีการต่อเติมยอดแหลมและการตกแต่งทำให้กลับมาสวยงามอีกครั้ง อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนจันทบุรี คือ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมดั้งเดิมแปลกตา ผสมกับการสร้างสรรค์งานศิลปะบนกำแพงที่ผู้คนทั่วไปเข้าถึงได้ง่าย ในขณะที่คนในท้องถิ่นก็ยังคงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จึงเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ได้รับความนิยม (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

3. กรณีศึกษา ชุมชนบ้านขากแง้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี หนึ่งในชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน อพท. เป็นชุมชนคนจีนเก่าแก่กว่า 200 ปี ที่คงวิถีชีวิตแบบคนไทยเชื้อสายจีนโบราณสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ตำบลห้วยใหญ่ได้ถูกเลือกเป็นพื้นที่ภายใต้การพัฒนาพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง เนื่องจากโดดเด่นเชิงพื้นที่ เรื่องราวความเป็นมา โครงสร้างและลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชน ตลอดจนอัตลักษณ์และคุณค่าเฉพาะ ทำให้ชุมชนบ้านขากแง้วถูกพัฒนามาจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทมรดกที่มีชีวิตและพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิต ด้วยเอกลักษณ์ของชุมชนและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สำนักแห่งถิ่นกำเนิดซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ชุมชนบ้านขากแง้วเป็นถนนสายท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่โดดเด่นด้วยสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก เช่น เรือนแถวไม้ ประตูปานเฟี้ยมโบราณ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมอาหาร ประเพณี และความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างไทยและจีน จนเกิดเป็น "ถนนคนเดินตลาดจีนโบราณบ้านขากแง้ว" หรือ "Pattaya Old Town Street" ซึ่งเป็นตลาดนัดทุกวันเสาร์ มาจนถึงปัจจุบัน (YANG YAJUN, 2560).

4. กรณีศึกษา การท่องเที่ยวชุมชนในต่างประเทศ เทือกเขาโอรากิ เม้าท์คูก เนชันแนลพาร์ก (Aoraki-Mount Cook National Park) ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์มีประชากร 4 ล้านคน มีการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้หลัก สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมเยือนประมาณ 2-3 ล้านคน ต่อปี ความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวของนิวซีแลนด์มาจากการรักษาความปลอดภัย การดูแลสิ่งแวดล้อม และภูมิประเทศที่สวยงามตามธรรมชาติ ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวในนิวซีแลนด์ได้รับการยกย่องว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ รัฐบาลนิวซีแลนด์กำหนดให้ร้อยละ 30 ของพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ และใช้สโลแกน "100% Pure New Zealand" เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสีเขียว นิวซีแลนด์นำเสนอทางเลือกการเดินทางที่

หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับรถเที่ยวชมวิวเป็นที่นิยมมากที่สุด แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของนิวซีแลนด์เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยว ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวเมารีซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น มีการวางแผนแบบบูรณาการที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศ และกระตุ้นให้ภาคธุรกิจหันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563)

5. กรณีศึกษา การท่องเที่ยวชุมชนในต่างประเทศ ประเทศสิงคโปร์ ประเทศสิงคโปร์ได้รับการจัดอันดับให้เป็นเมืองน่าเที่ยว (City State) อันดับสองรองจากประเทศญี่ปุ่น สำหรับประเทศสิงคโปร์แล้วนั้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จไม่ได้อยู่ที่การสร้างสถานที่ท่องเที่ยวเท่านั้น แต่อยู่ที่การจัดลำดับความสำคัญของคุณภาพชีวิตของพลเมือง ดังคำกล่าวที่ว่า “ถนนสะอาด พุฒบาทใหญ่ รถไฟทั่วถึง” เป็นคุณสมบัติหลักของประเทศสิงคโปร์ที่ได้มอบประสบการณ์การเดินทางที่ราบรื่นสำหรับพลเมืองและนักท่องเที่ยวทุกคน สอดคล้องกับเทรนด์การท่องเที่ยวแบบการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง มากกว่าการเดินทางแบบหมู่คณะ (Tour Group) โครงสร้างพื้นฐานด้านบริการนี้ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่สร้างขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย ในขณะที่นักท่องเที่ยวก็ได้รับประสบการณ์ที่ดีจากการเดินทางจากการวางแผนเมืองและการออกแบบบริการที่ดี จากเดิมที่ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” มักเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การเยี่ยมชมสถานที่ทางธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ประเทศสิงคโปร์กลับมองว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สร้างสมดุลระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยไม่ทำให้ใครเสียเปรียบ การขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ โครงสร้างพื้นฐานที่ดีเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้อยู่อาศัยและนักท่องเที่ยว แนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศสิงคโปร์จึงผสมผสานเข้ากับชีวิตประจำวันของพลเมืองได้อย่างราบรื่น แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนก็ยังคงไม่ได้รับผลกระทบ (Thailand Policy Lab, 2564)

6. กรณีศึกษา การท่องเที่ยวชุมชนในต่างประเทศ เมืองบาร์เซโลนา และกรุงมาดริด ประเทศสเปน ในปี พ.ศ. 2560 เทศบาลเมืองบาร์เซโลนา (Barcelona) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชากรในเมืองในรอบครึ่งปี ว่า “อะไรทำให้คุณเครียดมากที่สุดในเมืองนี้” ร้อยละ 19 ของผู้ตอบแบบสอบถาม ระบุว่า “ปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นข้อกังวลที่สูงกว่าปัญหาการว่างงาน มลพิษ หรือการทุจริตคอร์รัปชันเสียอีก ความไม่พอใจที่เพิ่มขึ้นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 และในที่สุดก็กระตุ้นให้กลุ่มคนในท้องถิ่นเปิดตัวแคมเปญ “Barceloneta Says Enough” การรณรงค์เรียกร้องให้มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ไม่ยั่งยืนและไม่เป็นมิตรกับคนในท้องถิ่น สถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถเห็นได้ในกรุงมาดริด (Madrid) เมืองหลวงของประเทศสเปน ที่ซึ่งมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวกันอย่างล้นเกิน การหลั่งไหลเข้ามานี้ทำให้ที่อยู่อาศัยและค่าครองชีพมีราคาถีบตัวสูงขึ้น โรงแรมใหม่ผุดขึ้นในใจกลางชุมชน และปัจจุบันมีบ้านและอสังหาริมทรัพย์ว่างเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว สิ่งนี้ทำให้ราคาเช่าสูงขึ้นทำให้คนในท้องถิ่นไม่สามารถจ่ายได้ บังคับให้พวกเขาย้ายไปอยู่ชานเมืองและเดินทางไปทำงานในเมือง แม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะสร้างรายได้จำนวนมาก แต่ก็ต้องแลกกับความเป็นอยู่ที่ดีของ

ประชากรในท้องถิ่น สิ่งนี้ก่อให้เกิดความท้าทายที่สำคัญสำหรับรัฐบาล ซึ่งต้องหาสมดุลระหว่างการสนับสนุนการท่องเที่ยวและการปกป้องคุณภาพชีวิตของประชาชน

สรุป

การท่องเที่ยวยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม แนวทางการพัฒนาควรเป็น การบูรณาการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเน้นคุณค่า เสริมสร้างศักยภาพชุมชน ด้วยการพัฒนา ทุนมนุษย์ สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ทรัพยากรในท้องถิ่น และสร้างความสมดุลทางการตลาด โดยยึดหลักการความ รับผิดชอบต่อสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลาดการท่องเที่ยวแบบเน้นคุณค่านี้ สามารถประยุกต์ใช้กับ การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดี และยังมีพื้นที่ให้เติบโตอยู่อีกมาก แม้ว่าอาจจะสูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยว มวลชนบางส่วน แต่สิ่งที่ได้รับกลับคืนมา คือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2563). *รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว (Tourism Economic Review)*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 22, จาก <https://elibrary.tceb.or.th/>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 22, จาก <https://www.mots.go.th/>
- กมลมาลย์ แจ้งล้อม. (2565). *Tourism value added : การสร้างมูลค่าให้ภาคการท่องเที่ยวไทยเมื่อทัศนคติ ของนักท่องเที่ยวไม่เหมือนเดิม*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 15, จาก <https://www.scbeic.com/th/detail/product/tourism-travel-231222>.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ, และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2549). *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิถีวิทยา ศึกษาสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภารมย์ ประสาทแก้ว. (2565). การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวด้านอาหาร ผ่านกระบวนการเรียน การสอนทำอาหารไทยเพื่อการท่องเที่ยว. *วารสารไทยคดีศึกษา*, 19(1), 109-136.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ*. เชียงใหม่ : โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2563). *การยกระดับ การท่องเที่ยวมูลค่าสูงบนพื้นฐานวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 25, จาก <https://www.nstda.or.th/>.
- อัญชลี ศรีเกตุ และ ปิยะนุช เงินคล้าย. (2564). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคตะวันออก ของประเทศไทย. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 250-262.
- Thailand Policy Lab. (2564). *สร้างชาติด้วยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไทยอยู่ตรงไหนบนเวทีโลก*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 12, จาก <https://thailandpolicylab.com/>.

UN Tourism. (2024). *Tourism-data/un-tourism-tracker*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 15, จาก <https://www.unwto.org/>.

United Nations. (2022). *Sustainable Development Goals Knowledge Platform*. สืบค้น 2567, ตุลาคม 20, จาก <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>.

YANG YAJUN. (2560). *ชุมชนบ้านชาวกะเหรี่ยง: การฟื้นฟูและการดำรงอยู่ (พ.ศ. 2552-2558)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สาขาวิชาไทยศึกษา.